

УДК [81'373.21:811.161.3]:002.2"1961/1962,2008/2009"

А.А. Ваўчок,
аспірант кафедры рускай мовы БДУ

ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНАЯ ГРУПА «РАСЛІННЫЯ МАСІВЫ» Ў БЕЛАРУСКАЙ ПЕРЫЁДЫЦЫ 1961–1962, 2008–2009 гг.

Непаўторнасць кожнай мовы праяўляецца на розных узроўнях, у першую чаргу на лексічным. Лексіка чула рэагуе на ўсё, што адбываецца ў пазамойнай рэчаіснасці [1]. Па зменах у лексічным складзе мовы можна меркаваць, што стане з ёю ў недалёкай будучыні. Разгляд частотных спісаў і размеркавання агульнаўжывальных слоў па розных стылях і жанрах можа спатрэбіцца пры вывучэнні мовы замежнікамі. Нарэшце, супастаўляльны лексікалагічны аналіз выяўляе нацыянальна-культурную спецыфіку розных моў.

Сярод усяго багацця лексіка-семантычных груп асаблівую цікавасць уяўляюць прасторавыя найменні. З-за неаднастайнасці меркаванняў пра паняцце прасторы склад гэтай ЛСГ вызначаецца даследчыкамі па-рознаму. Адны прытрымліваюцца вузкага падыходу і абмяжоўваюць лік прасторавых субстантываў аддзяяслоўнымі ўтварэннямі кшталту *разгортванне, паніжэнне* [2]. Іншыя, наадварот, уключаюць у склад ЛСГ назвы канкрэтных прадметаў: *аўтобус, канапа, кішэня* і інш. [3–4]. Тым не менш, большасць лінгвістаў адносіць да прасторавай лексікі словы з агульнай лакальнай семантыкай (*свет, планета*), найменні паветранай, воднай, зямной прасторы і раслінных масіваў.

У гэтым артыкуле мы разглядаем змены, якія за апошнія паўстагоддзя адбыліся ў значэнні і ўжыванні слоў з прасторавай семантыкай. Аб'ектам даследавання была абрана ЛСГ «Раслінныя масівы», склад якой вызначаўся паводле слоўнікаў [5–7]. Выніковы спіс лексем атрымаў наступны выгляд: (1) назвы прыродных раслінных масіваў: *азіс, бор, гай, джунглі, зараснік, лес, лясок, тайга, тундра*; (2) назвы штучных раслінных масіваў, прыстасаваных для адпачынку ці гаспадарчай дзейнасці: *лесопарк, парк, сад, садзік, садок, садочак, сквер, скверык*; (3) назвы частак расліннага масіву: *гушчар, узлесак, узлесе*. Назвы лесу з пэўнага віду дрэў (*ельнік, сасоннік, дуброва* і г. д.), а таксама словы *лесастэп, лесатундра* намі не разглядаліся, бо колькасць кантэкстаў з імі ў цэлым уяўляецца недастатковай.

Матэрыялам для аналізу сталі беларускамоўныя газеты. Публіцыстыка хутчэй за мастацкую прозу адлюстроўвае тыя змены, якія адбываюцца ў мове і маўленні, і ў значнай ступені пазбаўлена індывідуальна-аўтарскіх

словаўжыванняў. Апроч таго, газетныя тэксты звычайна насычаны самай разнастайнай прасторавай лексікай [8, с. 105–109]. Для пошуку кантэкстаў выкарыстоўваўся папярэдне створаны намі корпус беларускамоўных тэкстаў [9]. Падкорпус перыёдыкі ў ім складаецца з дзвюх частак: (1) перыядычны друк 1961–1962 гг. – артыкулы з газет «Голас Радзімы» (ГР), «Літаратура і мастацтва» (ЛіМ); (2) перыядычны друк 2008–2009 гг. – артыкулы з газет «Голас Радзімы», «Звязда» (Зв), «Чырвоная змена» (ЧЗ). Таксама выкарыстоўваліся пакуль не алічбаваныя артыкулы з газеты «Звязда» за 1961–1962 гг.

Храналагічныя прамежкі былі абраны з улікам таго, што хацелася мець дастатковую (але не празмерную) глыбіню дыяхраніі, каб надзейна засведчыць змены, якія паспелі адбыцца ў лексіцы. Разглядаліся адметныя, насычаныя падзеямі перыяды: 1961–1962 гг. пазначаюць пачатак асваення новай прасторы – касмічнай, а 2008–2009 гг. – час глабальнага эканамічнага крызісу. Дзеянне гэтых моцных экстралінгвістычных стымуляў не абмінула прасторавую лексіку і паспрыяла развіццю новых пераносных значэнняў (так, напрыклад, пра метафарычнае асэнсаванне космасу ў беларускай і рускай перыёдыцы гл. [10]).

Мастацкія тэксты з разгляду паўсюдна выключаліся. Пры аналізе не разглядаліся прасторавыя намінацыі ў складзе ўласных назваў (назвы кінастужак, літаратурных твораў, населеных пунктаў і г. д.) і лексем, аманімічныя адзінкам з нашага спісу: *[аўтобусны] парк, [дзіцячы] садок* і інш. Усяго было выяўлена і прааналізавана каля 3500 кантэкстаў.

Частотнае размеркаванне слоў ЛСГ «Раслінныя масівы». Паводле А.Я. Супруна і Н.С. Мажэйкі, частата слова цесна звязана з яго значэннем, стылявой афарбоўкай і спалучальнасцю [11, с. 5]. Але, узятая ізалювана, частата дае не шмат інфармацыі. Больш перспектыўны шлях – параўноўваць частоты семантычна звязаных слоў ці частоты аднаго слова ў розных групах тэкстаў.

Усе пералічаныя падыходы можна прыстасаваць да аналізу ЛСГ «Раслінныя масівы». Па-першае, параўнанне частотных спісаў, атрыманых з двух падкарпусоў (1961–1962 і 2008–2009 гг.), дазваляе паназіраць за функцыянаваннем гэтых намінацый у перыядыч-

ным друку. Па-другое, для параўнання можна разгледзець частоты адпаведных слоў у тэкстах іншых стыляў і жанраў. На жаль, прадстаўнічага корпуса гутарковых тэкстаў у агульным доступе пакуль няма. Затое цікавым падаецца супастаўленне з мастацкай прозай, звесткі па якой можна атрымаць з наступных крыніц:

1. Падкорпус сучаснай беларускай прозы, створаны на аснове мастацкіх твораў з часопісаў «Дзеяслоў», «Маладосць» і «Полымя» за 2009–2011 гг. [9].

2. «Частотны слоўнік беларускай мовы» Н.С. Мажэйкі [12]. Прадстаўленыя ў ім падлікі па мастацкай літаратуры адлюстроўваюць частоты ўжывання слоў у праявічых творах першай паловы – сярэдзіны ХХ ст.

Аналіз частотных размеркаванняў, змешчаных у табліцы 1, дазваляе заўважыць шэраг асаблівасцей у выкарыстанні слоў ЛСГ «Раслінныя масівы».

Большасць найменняў раслінных масіваў часцей ужываецца ў мастацкай прозе, чым у перыёдыцы. Гэта, па-першае, назвы частак раслінных масіваў: *гушчар*, *узлесак*. Верагодна, што высокая ступень дэталізацыі проста не

з'яўляецца звычайнай для газетных тэкстаў. Па-другое, словы *бор*, *гай*, *зараснік*, *лес*, *лясок*, *тайга* таксама больш характэрны для мастацкай прозы. Затое з найменняў штучных раслінных насаджэнняў у мастацкай прозе рэгулярна сустракаюцца толькі лексемы *сад*, *садок*, *скверык*.

Такія найменні штучных раслінных масіваў, як *парк* і *сквер*, больш характэрныя для публіцыстычных тэкстаў. Высокую ўжывальнасць гэтых лексем патлумачыць няцяжка: у газетах часта змяшчаецца інфармацыя пра мерапрыемствы ў гарадскіх скверах і парках адпачынку.

Асобна вылучаецца група лексем, у аднолькавай ступені не ўласцівых ні перыёдыцы, ні мастацкай прозе. Іх ужыванне было і застаецца адзінкавым. Гэта найменні *аазіс*, *джунглі*, *лесопарк*, *садзік*, *садочак*, *тундра*. Адны з іх называюць рэаліі, рэдкія ці зусім не характэрныя для беларускай рэчаіснасці. Другія ўтвораны пры дапамозе памяншальнага суфікса і моцна канатаваныя. Паводле частотнага слоўніка, асноўнай сферай ужывання слоў *садзік* і *садочак* выступае аўтарская паэзія і вусная народная творчасць [12].

Табліца 1 – Частоты слоў ЛСГ «Раслінныя масівы» (на 1 млн словаформ)

Матэрыял	Перыядычны друк		Мастацкая проза	
	XX ст. (1960-я гг., нашы звесткі)	XXI ст. (2000-я гг., нашы звесткі)	XX ст. (да 1970-х гг., паводле Н.С. Мажэйкі)	XXI ст. (2000-я гг., нашы звесткі)
<i>аазіс</i>	1	0,2	0	1,4
<i>бор</i>	19,5	2,5	31,1	16,4
<i>гай</i>	12,5	2,5	31,1	15
<i>гушчар</i>	2	3,4	48,3	24,1
<i>джунглі</i>	3,5	2,5	6,9	4,5
<i>зараснік</i>	1	2,5	86,3	23,2
<i>лес</i>	205,5	213,4	1079,9	555
<i>лесопарк</i>	0,5	2,3	0	0,9
<i>лясок</i>	1,5	1,4	17,3	10,5
<i>парк</i>	123,5	130,5	62,1	79,1
<i>сад</i>	127,5	68,9	165,6	153,6
<i>садзік</i>	1,5	0	0	1,4
<i>садок</i>	5,5	1,1	20,7	6,8
<i>садочак</i>	1	0,2	0	0,5
<i>сквер</i>	39,5	20,9	13,8	18,2
<i>скверык</i>	2	2	6,9	17,3
<i>тайга</i>	5	3,2	20,7	5,5
<i>тундра</i>	0	1,6	3,5	2,3
<i>узлесак</i>	3	2,5	20,7	12,7
<i>узлесе</i>	1,5	0,9	13,8	0,5
Усяго	557	462,5	1628,4	948,9

У цэлым найменні раслінных масіваў сёння сталі ўжывацца радзей, чым у 1961–1962 гг. Гэта не так моцна закранула газетныя тэксты, але ў выпадку слова *сад* частата знізілася досыць адчувальна. Ідэалагічная ўстаноўка, згодна з якой СССР павінен быў ператварыцца ў квітнеючы сад, адышла ў нябыт разам са сваёй эпохай, разам з ёю зніклі і газетныя матэрыялы пра новыя насаджэнні. Адпаведна, больш рэдкім у перыядычным друку стала і слова *сквер*. Страцілі ва ўжывальнасці назойнікі *бор* і *гай*. Яшчэ радзей стала ўжывацца слова *садок*, якое вылучаецца сваёй экспрэсіўнасцю.

Больш адчувальныя змены адбыліся ў літаратурных тэкстах. У асноўным гэта тычыцца слоў, якія называюць прыродныя насаджэнні: *бор, гай, гушчар, зараснік, лес, лясок, тайга, узлесак, узлесе*. Хоць у беларускай мастацкай прозе месцам дзеяння традыцыйна была вёска з навакольнымі *палямі і лясамі*, сёння аўтары, наадварот, сталі крыху часцей ужываць у тэкстах лексемы *парк, сквер, скверык*. Можна меркаваць, што беларуская проза паступова «ўрбанізуецца».

Аналіз значэння і ўжывання слоў ЛСГ «Раслінныя масівы». Аналіз кантэкстаў з найменнямі раслінных масіваў дазволіў вызначыць некалькі агульных тэндэнцый у іх функцыянаванні.

1. Нізкая схільнасць да метафарызацыі. Можна заўважыць, што найменні раслінных масіваў сустракаюцца ў публіцыстыцы пераважна ў прамым ці ў намінацыйным метанімічным значэнні. Іх вобразнае ўжыванне ў газетных артыкулах падаецца вельмі рэдкім. Выключэннем можна лічыць толькі слова *азіс*: яно, наадварот, амаль заўсёды выкарыстоўваецца як агульнамоўная метафара [13, с. 29]. Хутчэй за ўсё, такое метафарычнае ўжыванне запазычана з рускай мовы, для якой, па звестках Нацыянальнага корпуса рускай мовы (далей НКРМ) [14], фіксуецца ўжо ў першай палове XIX ст.: *Его «Насмешка мёртваго»... – оазис среди пустынь этого альманаха* (Н. Станкевич. Письма к Я.М. Неверову). Можна меркаваць, што ў беларускую мову слова *азіс* увайшло пераважна як метафара, зрэдку выкарыстоўвалася ў гэтым значэнні і захавала такое сваё ўжыванне да нашых дзён: *...Нават раённыя газеты выходзяць на беларуска-рускай мове. А вы ўжо заставайцеся «беларускім азісам», калі ласка* (Зв. 2009. №4), *Панадворкі – ціхія стомленыя азісы звонкай вячэрняй цішыні і восені* (Маладосць. 2010. № 3).

Блізкая карціна назіраецца і для слова *джунглі*. Яно шырэі, чым слова *азіс*, выкарыс-

тоўваецца ў прамым значэнні, але час ад часу функцыянуе як агульнамоўная метафара. Пры гэтым акцэнтуюцца сема «заросласць, складаная пераплеценасць» ці «дзікасць»: *У джунглях буржуазнай літаратуры* (ЛіМ. 1961. № 23), *...Гэта былі сапраўдныя кукурузныя джунгалі* (Зв. 2008. № 178). У канцы XX ст. для абазначэння горада прыходзіць з рускай мовы перыфраза *каменныя джунгалі*: *...Адпачываць, хоць на выхадных, і душой, і целам ад «каменных джунгляў»* (Зв. 2009. № 137). Між іншым, у рускай мове яна пачынае выкарыстоўвацца ў 1970-я гг., хутчэй за ўсё, пад уплывам рамана Дж.Х. Чэйза «Хіпі на дарозе», дзе Нью-Ёрк па небяспечнасці параўноўваецца з джунглямі.

За апошнія 50 год намінацыі *лес і сад*, наадварот, амаль перасталі разглядацца ў якасці крыніц для метафар. У перыёдыцы 1960-х гг. часта можна бачыць вобразную станючка канатаваную метафару «Аб'ект X у СССР – гэта сад»: *Хочацца, каб у гэтым казачным садзе няспынна расцвіталі яркія кветкі савецкага мастацтва...* (ЛіМ. 1961. № 88), *...Квітнеючыя сады духоўнага жыцця нашых народаў* (ЛіМ. 1961. № 100). Гэта метафара, відаць, знікла разам са сваёй эпохай і ў нашым сучасным падкорпусе не знайшлася.

Рэдкім стала і метафарычнае ўжыванне лексемы *лес*. У перыёдыцы сярэдзіны XX ст. яно сустракалася ў двух тыпах кантэкстаў. Па-першае, з лесам параўноўвалася мноства прадметаў, што ўзвышаюцца над чымнебудзь: *...Мачты. Асабліва іх многа каля самой станцыі, цэлы лес* (ГР. 1961. № 90), *лес ажурных вежавых кранаў* (ГР. 1962. № 10). Па-другое, з лесам супастаўлялася сукупнасць абстрактных паняццяў, сярод якіх цяжка выбраць правільнае: *...Заходненямецкія пісьменнікі заблудзіліся ў лесе настрояў...* (ЛіМ. 1961. № 23). Цікава, што ў газетных тэкстах 2000-х гг. сустракаецца толькі гэта апошня метафара: *...Можна спасылацца, што руская і беларуская мовы ў нас маюць роўныя правы, і паглыбіцца ў лес філасофскіх разважаньняў...* (Зв. 2009. № 66).

Адваротнае ўжыванне дэманструюць лексемы *гай і гушчар*. У падкорпусе тэкстаў за 1961–1962 гг. метафары з гэтымі словамі адсутнічаюць, а ў сучаснай перыёдыцы асобныя кантэксты можна знайсці: *Раней у цэнтры горада, калі прадавалі гародніну, «гай шумеў»* (Зв. 2008. № 185), *91-гадовая княгіня рашуча крочыць у самы гушчар будаўнічых прац* (Зв. 2009. № 98). Але з апошняга прыклада бачна, што слова *гушчар* выступае тут хутчэй як адпаведнік да рускай непасторавай лексемы *гушча* і замяняе паронімы *гушча, гушчыня, гушчэча*.

Такім чынам, на метафарызацыю слаба ўплываюць частата слова і ступень засвоенасці рэаліі. Затое наяўнасць у слове памяншальнага суфікса перашкаджае развіццю метафарычных значэнняў: нездарма ў нашым корпусе няма метафар са словамі *лясок, садок, садочак* і г. д. У цэлым жа колькасць метафарычных ужыванняў лексем, якія называюць раслінныя масівы, у 2008–2009 гг. паменшылася ў параўнанні з 1961–1962 гг. На першы погляд, гэта супярэчыць шматлікім назіранням, згодна з якімі мове канца ХХ ст. уласціва высокая метафарычнасць [15]. Але ў асноўным вырасла колькасць метафар з палітычным і сацыяльным зместам, прыклады якіх прадстаўлены ў «Словаре русских политических метафор» [16]. Метафарычная ж мадэль «Раслінны масіў – палітычная / сацыяльная з’ява» не з’яўляецца рэгулярнай.

2. Наяўнасць рэгулярных метанімічных пераносаў. Слова, якія называюць раслінныя масівы, звычайна выкарыстоўваюцца ў двух асноўных значэннях. Па-першае, гэта сама ‘сукупнасць раслін’. Адсюль спалучальнасць з залежнымі прыметнікамі колеру (*зялёны, сіні*), узросту (*малады, маладзенькі, стары*), ацэнкі (*цудоўны* і інш.), віду раслін (*бэзавы, сасновы, бярозавы* і г. д.); таксама яны шырока ўжываюцца з дзеясловамі гучання (*шумець* і інш.) і стану (*квітнець, расці* і інш.): *Ці чулі вы, як у чорную завею гудзе вялікі лес?..* (ЛіМ. 1962. № 7), *Маладыя лясы зелянеюць* (ГР. 1961. № 74). У шэрагу кантэкстаў гэтымі лексемамі кіруюць дзеясловы кшталту *пасадзіць, карчаваць, сячы, вырубачь* і аддзейскасныя назоўнікі: *Нельга бясконца вырубачь лясы...* (Зв. 2008. № 237), *Веснавыя пасадкі лесу вядуцца ў Магілёўскай вобласці* (Зв. 1961. № 80). Нарэшце, пашырана ўжыванне найменняў раслінных масіваў у назоўным склоне: *Перад кожным домам садочак* (ГР. 1961. № 75), *Тут расце садок: 14 яблынь, 6 груш, слівы, вішні* (Зв. 2009. № 59).

Другое значэнне – ‘месца, дзе расце сукупнасць адпаведных раслін’. З прасторавай семантыкі вынікае шырокае ўжыванне назоўнікаў ва ўскосных склонах разам з дзеясловамі руху (*накіроўвацца, ісці, імчаць, паехаць, вандраваць* і інш.) і месцазнаходжання (*быць, знаходзіцца, аказацца* і інш.): *Вёска знаходзілася даўней у глухім лесе* (Зв. 2009. № 29), *Едзем па парку – і 91-гадовая Эльжбета Радзівіл пазнае кожны закуточак* (Зв. 2009. № 140).

Для слоў, якія абазначаюць частку расліннага масіва, больш характэрна менавіта другое значэнне: *гуляць на ўзлессі, выйсці на ўзлесак*. Аднак магчымы і выключэнні: *Да-*

лёка-далёка за паласой бярозавых узлескаў... (ГР. 1961. № 81).

На метанімічным пераносе грунтуецца і добра вядомае выкарыстанне слова *лес* у значэнні ‘спілаваныя дрэвы, будаўнічы матэрыял’: *кубаметры лесу, пабудаваць з лесу, адпусціць лесу, сплаўляць лес* і інш.

3. Семантычная спецыялізацыя. Гэта тэндэнцыя звязана са словамі *бор* і *гай*. Слоўнік прапануе называць борам ‘стары густы сасновы лес, які расце на высокім месцы’ [13, с. 396]. У перыядычным друку 1960-х гг. гэты назоўнік актыўна спалучаецца з прыметнікамі *сасновы, смалісты, хваёвы*: *У час летніх канікул сасновы бор запаўняюць школьнікі* (ГР. 1961. № 64). У газетах 2000-х гг. семантыка слова *бор* становіцца больш выразна акрэсленай. Сема ‘сасновы’ пачынае ўваходзіць у яго значэнне, так што гэтай лексеме ўжо няма патрэбы канкрэтызавацца прыгаданымі вышэй прыметнікамі: *Карпусы санаторыя – прама ў светлым бары...* (ГР. 2009. № 2). Тое ж назіраецца і ў кантэкстах, дзе адначасова згадваюцца хваёвыя і лісцевыя лясы: *... Захапілі бярозавыя гаі, што чаргаваліся з невялікімі сасновымі барамі...* (ГР. 1961. № 81), але цяпер *Усе нашы санаторыі размешчаны ў сельскай мясцовасці, у барах і лясах* (ГР. 2009. № 2). Нарэшце, сёння само слова *лес* прыблізна ў два разы радзей, чым у 1960-я гг., апісваецца як *сасновы, хваёвы* ці *яловы*, што ўскосна сведчыць пра зафіксаванасць за найменнем бор менавіта сэнсу ‘хваёвы лес’.

Значэннем слова *гай* лічыцца ‘невялікі лес, звычайна лісцевы, дуброва’ [17, с. 15]. Спалучальнасць гэтага назоўніка з прыметнікамі, якія называюць від дрэў, у 1960-я гг. была адносна разнастайнай, у тым ліку ў перакладзеных на беларускую мову назвах: *Прыгожы бярозавы гай падб’ягае амаль да самага будынка* (ГР. 1961. № 64), *...Можна бачыць цэлыя таполевыя гаі* (ГР. 1962. № 10), *«Калінавы гай»* (ЛіМ. 1961. № 15), *«Асінавы гай»* (ЛіМ. 1961. № 94), *«Від дубовага гаю каля Бабруйска»* (ЛіМ. 1961. № 67), *«Песня пальмавага гаю»* (ЛіМ. 1961. № 68). У некалькіх кантэкстах *гай* характарызуецца нават як *сасновы*: *У маладым сасновым гаі размясціўся жывёлагадоўчы гарадок* (ГР. 1962. № 23). Сустрэкаюцца прыклады, дзе лексема *гай* проста выступае сінонімам да слова *лес*: *Цудоўны экзэмпляр гіганцкай ёлкі знішчаны браканьерамі... Загублена мноства каштоўных дрэў і цэлых гаёў* (ЛіМ. 1961. № 2).

У сучасных тэкстах слова *гай* ужываецца пераважна як назва для бярозавага лесу. Найбольш яскрава гэта праяўляецца ў мастацкай прозе, дзе назоўнік *гай* рэгулярна мае за-

лежнае азначэнне *бязазавы*. Падобную з'яву можна бачыць і ў перыёдыцы: *Цяпер чачотак можна назіраць у бязазавым гай* (Зв. 2008. № 206). У асобных кантэкстах *гай* – назва экзатычных для Беларусі насаджэнняў: *аліўкавы, платанавы гай*. Як найменне для іншых лясных масіваў слова *гай* стала ўжывацца значна радзей, чым на пачатку 1960-х гг., затое спалучальнасць лексемы *лес* з прыметнікамі, якія называюць пэўны від дрэў, наадварот, крыху пашырылася.

За апошнія 50 год словы *гай* і *бор* значна страцілі ва ўжывальнасці.

4. Распаўсюджванне ідэі прасторы як ёмістасці. Лексемы з ЛСГ «Раслінныя масівы» могуць называць і сукупнасць раслін, і месца. Такім чынам, адно з іх значэнняў – ўласна прасторавае. У якасці прасторавых аб'ектаў раслінныя масівы ўспрымаюцца як ёмістасць (рус. вместилище). Адсюль распаўсюджанасць форм з прыназоўнікам *у*: *у бары, у садзе, у лесе, у парку* і г. д. Сёння семантыка ёмістасці ў назвах раслінных масіваў пашырана больш, чым у 1960-я гг., што пацвярджаецца пераразмеркаваннем склонавых форм (табліца 2).

Табліца 2 – Размеркаванне па склонах слоў з ЛСГ «Раслінныя масівы»

Склон	1961–1962 гг.	2008–2009 гг.
Назоўны	22 %	18 %
Родны	27 %	27 %
Давальны	0 %	1 %
Вінавальны	20 %	18 %
Творны	6 %	4 %
Месны	24 %	33 %

З табліцы бачна, што колькасць кантэкстаў, у якіх найменні раслінных масіваў функцыянуюць збольшага як назва аб'екта, паменшылася. Лік прыкладаў з лексічнымі адзінкамі ў месным склоне, наадварот, адчувальна павялічыўся. У першую чаргу, гэта тычыцца такіх частых слоў, як *лес, сад* і *сквер* (для нізкачастотных лексем такі аналіз уяўляецца бессэнсоўным, бо не задавальняе патрабаванню статыстычнай значнасці).

Асобную цікавасць уяўляе гісторыя слова *сквер*. Паводле НКРМ, руская мова запазычвае яго ў XIX ст. разам з адпаведнай рэаліяй – разнавіднасцю плошчы (параўн. англ. *square*). Таму падчас засваення слова мела такую ж самую мадэль кіравання, як і лексічная адзінка *площадь*: *Городское управление ходатайствовало о сооружении памятника Скобелеву на Лубянском сквере* (Утро России. 1909). Паступова рэалія эвалюцыянуе, разам з тым, і слова *сквер* набывае значэнне

‘разнавіднасць саду ці парку’ і «ёмістасную» мадэль кіравання. У тэкстах 1-й паловы – сярэдзіны XX ст. побач існуюць варыянты *в сквере / на сквере: Правда, на сквере тоже должен быть хоть один милицейский пост. Но Кураю просто нестерпимо хотелось лечь и вытянуть ноги. Он вошел в сквер и удивился* (В. Черных. Три рассказа). У 1960–1970-я гг. рус. *на сквере* і адпаведнае яму бел. *на скверы* – гэта ўсё яшчэ распаўсюджаны варыянт: *Атрад... змагаецца за культуру і парадак на скверах, на вуліцах...* (ЛіМ. 1961. № 83), *Аднойчы я бачыў, як на цэнтральным скверы...* *Чарота акружыла група студэнтаў* (ГР. 1961. № 83). Але зараз замацавалася форма *ў скверы* (як *у садзе, у парку*): *Да Новага году мяркуецца апрацаваць усе дрэвы ў парках і скверах горада* (Зв. 2008. № 237). Такім чынам, у выпадку слова *сквер* семантыка ёмістасці перамагла.

З нашага аналізу вынікае, што найменні раслінных масіваў у большай ступені ўласцівыя мастацкай прозе, чым перыядычнаму друку. Часцей за ўсё яны ўжываюцца ў прамым значэнні, зрэдку ўдзельнічаюць ва ўтварэнні рэгулярных метанімічных, а не метафарычных пераносаў. У апошнія гады назоўнікі гэтай ЛСГ актыўна развіваюць семантыку ёмістасці. Паступова значэнне асобных лексем (*бор, гай*) канкрэтызуецца. З цягам часу найменні раслінных масіваў становяцца ў беларускай мове менш ужывальнымі.

ЛІТАРАТУРА

1. Селищев, А.М. Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком (1917–1925) / А.М. Селищев. – М.: УРСС, 2003. – 247 с.
2. Мурзин, М.Н. Психолингвистический анализ организации пространственной лексики: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / М.Н. Мурзин; Воен. краснознам. ин-т. – М., 1986. – 20 с.
3. Ибрагимова, В.Л. Отражение в языке категории пространства / В.Л. Ибрагимова // Исследования по семантике. Семантика слова и фразеологизма: межвуз. научный сборник / Башкирский гос. ун-т; под ред. В.А. Белошапковой. – Уфа, 1986. – С. 18–26.
4. Федосеева, Л.Н. Пространственные отношения в современном русском языке: семантика и средства выражения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Л.Н. Федосеева; Рязанский гос. пед. ун-т. – Елец, 2004. – 22 с.
5. Тематический словарь русского языка / Л.Г. Саяхова [и др.]; под ред. проф. В.В. Морковкина. – М.: Русский язык, 2000. – 560 с.
6. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений: в 6 т. / под общ. ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Азбуковник, 1998. – Т. 1: Слова указующие (местоимения). Слова именуемые: имена существительные (Все живое. Земля. Космос) / под общ. ред. Н.Ю. Шведовой. – 1998. – 804 с.

7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. і 6 кн. / пад агул. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
8. *Матвеева, Т.В.* Функциональные стили в аспекте текстовых категорий / Т.В. Матвеева. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1990. – 168 с.
9. *Волчек, О.А.* Экспериментальный корпус белорусского языка: текущее состояние и перспективы развития // О.А. Волчек, В.В. Порицкий // Труды международной конференции «Корпусная лингвистика – 2013», Санкт-Петербург, 25–27 июня 2013 г. / С.-Петербургский гос. ун-т; под ред. В.П. Захарова. – СПб., 2013. – С. 231–238.
10. *Волчек, О.А.* Семантика и функционирование слова космос в белорусском и русском языка / О.А. Волчек // XV Республиканская научно-методическая конференция молодых ученых, Брест, 17 мая 2013 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина; под общ. ред. В.В. Здановича. – Брест, 2013. – Ч. 2. – С. 110–112.
11. *Мажэйка, Н.С.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Публіцыстыка / Н.С. Мажэйка, А.Я. Супрун. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1979. – 216 с.
12. *Мажэйка, Н.С.* Частотны слоўнік беларускай мовы / Н.С. Мажэйка. – Мінск: Зоркі гор, 2006. – 657 с.
13. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. і 6 кн. / пад агул. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: БелСЭ, 1977. – Т. 1. – 605 с.
14. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс] / Нац. корпус рус. языка. – М., 2003. – Режим доступа: <http://ruscorpora.ru>. – Дата доступа: 19.10.2013.
15. *Валгина, Н.С.* Активные процессы в современном русском языке / Н.С. Валгина. – М.: Логос, 2001. – 304 с.
16. *Баранов, А.Н.* Словарь русских политических метафор / А.Н. Баранов, Ю.Н. Караулов. – М.: Помовский и партнеры, 1994. – 330 с.
17. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. і 6 кн. / пад агул. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: БелСЭ, 1978. – Т. 2. – 765 с.

SUMMARY

We study the semantic group of vegetation-denoting nouns (like forest, jungle, garden etc.) in Belorussian, as presented in two collections of newspaper articles, which date back to years 1961–1962 and 2008–2009 respectively. We compose a list of 20 «core» lexemes, compute their frequencies and compare these data with alternative frequency tables for Belorussian fiction. It turns out that vegetation-denoting nouns enjoy much wider use in fiction than in journalism, while their overall frequency seems to decrease with time. We also find that vegetation-denoting nouns favor literal and metonymic readings over metaphoric ones, and that the respective spatial entities are preferably interpreted as «containers» rather than «surfaces». Additionally, there's a tendency towards semantic specialization in several nouns (most notably bor and haj).

Паступіў у рэдакцыю 04.04.2014 г.